

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

PLATÓN

Život a dílo

427 – 347 př. Kr., Sókratův žák, od politiky se odvrátil k filozofii; založil Akadémii; pěstoval kontakty se syrakúzkými vládci, neúspěšně se snažil realizovat u nich vlastní politické ideje

Autentické spisy: 25 dialogů, Obrana Sókrata (nemá formu dialogu), 6., 7., 8. list. U ostatních Platónovi připisovaných spisů je jeho autorství buď sporné, nebo byly už v antice považovány za nepravé.

1. Před založením Akademie (tzv. sókratovské dialogy – Sókratés vždy s někým rozmlouvá na téma nějaké zdatnosti/ctnosti):
Obrana Sókrata, Kritón, Prótagoras, Hippias Menší, Euthyfrón, Lachés, Charmidés, Lysis, Ión, Gorgias, Thrasymachos (= Ústava, kniha I.).
2. Od založení Akademie po 2. cestu na Sicílii (obsahem je nauka o idejích a její aplikace):
Menexenos, Menón, Euthydémós, Kratylos, Faidón, Faidros, Symposion, Ústava II.- X., Theaitétos, Parmenidés.
3. Stáří: Sofistés, Politikos, Filébos, Timaios, Kritias, Zákony.

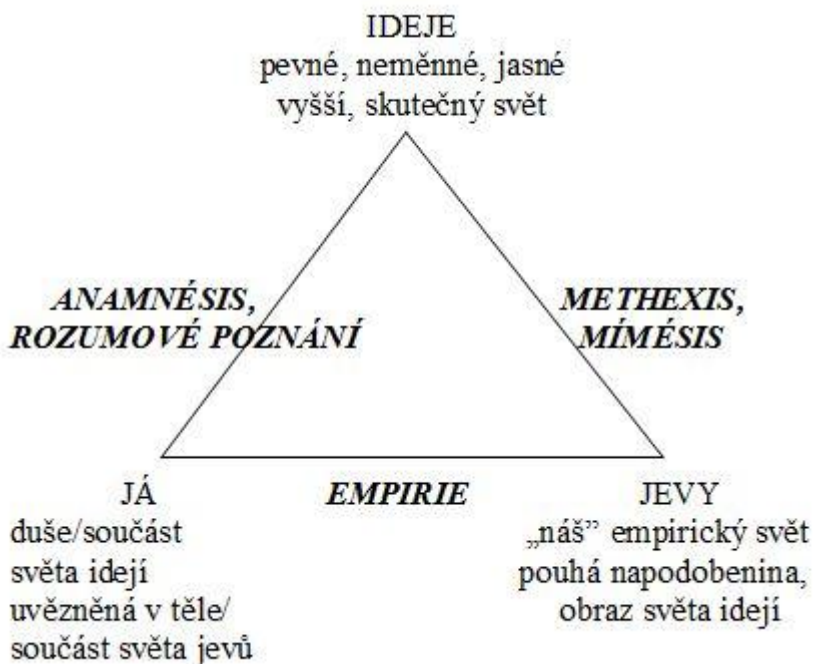
Právem napsal anglický matematik a filozof Alfred North Whitehead, že celá západní filozofie jsou je poznámky k Platónovi.

Ideje a jevy

- ideje jsou pravzory věcí našeho empirického světa
- ideje jsou objektivní (nezávislé na našem poznání) – **objektivní idealismus**
- **svět idejí** – skutečný, ale **svět jevů** (naš empirický svět) – pouhý obraz, napodobenina světa idejí (mimésis, methexis)
- nejvyšší v hierarchii idejí je **idea Dobra** – cíl a počátek všeho bytí, což je už nejen etický, ale ontologický pojem, dává bytí a uspořádání ostatním idejím

Jisté a pravdivé poznání

- **racionalismus**: zdrojem pravdivého a jistého poznání je rozum, ne smyslová zkušenost (empirie)
- Sókratés: **indukce** všeobecného z jednotlivých zjištění;
Platón: nejvyšší poznání není z něčeho odvozeno, je to přímé **nazírání idejí**
- duše zná ideje z dřívějšího života na „onom“ světě idejí, duše nyní „uvězněná“ v tělech, nahlíží pouze jevy (obrazy), ale **vzpomínají** (anamnésis) přítom na ideje (pravzory těchto jevů)
- **erós**: pud, který člověka vyvádí do oblasti pravého bytí, probouzí touhu oddat se nazírání idejí, je ztotožňován s touhou po krásnu, je středním stupněm mezi světem smyslů (mínění) a světem ducha (vědění)

„A nyní, pokračoval jsem, představ si rozdíl mezi duší vzdělanou a nevzdělanou tímto podobenstvím. Pomysli si lidi jako v podzemním obydlí, podobném jeskyni, jež má k světlu otevřen dlouhý vchod zšíří celé jeskyně; v tomto obydlí již od svého dětství žijí spoutáni na nohou i na šíjích, takže zůstávají stále na témže místě a vidí jedině dopředu, ale nemohou otáčet hlavy, protože jim pouta brání; vysoko a daleko za nimi hoří oheň a uprostřed mezi ohněm a spoutanými vězni jest nahoře příční cesta, podél níž si myslí vystavěnou zídku na způsob přepážek, jaké mívají před sebou kejklíři a nad kterými ukazují své kousky.

Dobře.

Mysli si, že podél této zídky chodí lidé a nosí všelijaké nářadí, přečnívající nad zídku, také podoby lidí a zvířat z kamene i ze dřeva i všelijak vyrobené, přičemž jedni z nosičů, jak se zdá, mluví, druzí pak mlčí.

Divný jest ten tvůj obraz a divní vězňové.

Podobní nám, odpověděl jsem; neboť takoví lidé jistě by neviděli ze sebe samých ani ze svých druhů něco více než stíny, vrhané ohněm na protější stranu jeskyně.

Jak by také uviděli, když jsou nuceni držet po celý život hlavu bez pohnutí?

A co předměty nošené podél zídky? Neviděli by z nich právě tolik?

Ovšemže.

A kdyby mohli vespolek rozmlouvat, jistě by myslili, že těmi jmény, která dávají tomu, co před sebou vidí, označují skutečné předměty.

Nutně.

A což kdyby to vězení odráželo od protějška i ozvěnu? Kdykoli by promluvil někdo z předcházejících nosičů, nemyslíš, že by pokládali za původ toho hlasu jedině právě ten předcházející stín?

Při Diovi, dozajista.

U takových lidí tedy, děl jsem, by veskrze za pravdu neplatilo nic jiného než stíny těch umělých věcí. Docela nutně.

Nuže pozoruj, jak by to asi bylo s jejich vyproštěním a vyléčením z pout a nerozumnosti, kdyby se jim ho přirozeně dostalo, a to takto: jeden z nich jest vyproštěn z pout a přinucen náhle vstát a otočit šiji a jit a hledět vzhůru k světlu. Z toho všeho by cítil bolest a pro mžitky v očích nebyl by schopen dívat se na ony předměty, jichž stíny tenkrát viděl: co by asi řekl, kdyby mu někdo tvrdil, že tenkrát viděl jen přeludy, nyní však že zří správněji, jsa mnohem blíže skutečnosti a obrácen k předmětům skutečnějším, a kdyby ho nutil, ukazuje mu na každý z předcházejících předmětů, odpovídat na otázku, co to jest? Nemyslíš, že by byl v nesnázích a domníval se, že věci, které tehdy viděl, byly pravdivější než ty, které jsou mu nyní ukazovány?

Mnohem pravdivější.

Nuže, a kdyby ho docela nutil hledět do světla samého, že by ho bolely oči a že by se obracel a utíkal k tomu, nač se dovede dívat, a měl za to, že toto jest vskutku zřetelnější, než co se mu ukazuje?

Tak jest.

Kdyby pak jej někdo odtamtud násilím vlekl drsným a příkrým východem a dříve ho nepustil, až by ho vyvlekl na světlo slurfeční, zdalipak by při tom vlečení netrpěl bolesti a nevzpouzel se, a když by přišel na světlo, zdalipak by jeho oči, zalité září, mohly vidět něco z toho, co by mu nyní bylo jmenováno skutečným světem?

Jistě ne, aspoň ne hned.

Ano. myslím, že by si potřeboval zvyknout, kdyby chtěl uvidět, co jest nahoře. A nejprve by zíral nejnáze na stíny a potom na obrazy lidí i ostatních předmětů, zrcadlicích se na vodních plochách, později pak na ty předměty samy; dále pak by snesl pohled na tělesa nebeská a na samu oblohu snáze v noci, kdy by se díval na světlo hvězd a měsíce, než ve dne na slunce a sluneční světlo.

Jak by ne?

Konečně pak, myslím, byl by s to, aby popatřil na slunce, ne na jeho obrazy ve vodě nebo na nějaké jiné ploše, nýbrž na ně samo o sobě na jeho vlastním místě; a aby se podíval, jaké jest.

Nutně.

A potom již by si o něm učinil úsudek, že ono jest, co způsobuje roční počasí a oběh roků a všechno spravuje ve viditelném světě a že jest nějak původcem i všeho toho, co viděl tam dole.

Patrně, že by k tomu potom došel.

A což když si vzpomene na své dřívější obydlí a na tamější vědění a tehdejší své spoluvězně, nemyslíš, že by sám sebe pokládal za šťastného pro tu změnu, oněch by pak litoval?

Ba jistě.

A jestliže měli tehdy mezi sebou zavedeny nějaké pocty a pochvaly a dary pro toho, kdo by nejbystřeji viděl přecházející stíny a nejlépe si pamatoval, které z nich obyčejně chodily napřed, které pozadu a které pospolu, a podle toho byl nejschopnější předpovídat, co přijde, sotva by asi cítil po tom touhu a záviděl těm, kterým se u oněch dostává poct a mocných postavení; naopak, jistě by mu bylo, jak praví Homéros, že by tuze rad chtěl „jako nádeník sloužit jinému, muži nemajetnému“ a raději by cokoli zakusil, než aby měl ony nejasné představy a oním způsobem žil; či nemyslíš?

Tak jest, odpověděl, myslím, že by raději všechno zakusil, než aby žil oním způsobem.

Uvaž i toto, děl jsem. Kdyby takový člověk sestoupil nazpět a posadil se na totéž místo, zdali by se mu oči nenaplnily tmou, když by náhle přišel na slunce?

Ba jistě.

Tu pak kdyby zase musil posuzovat ony stíny o závod s oněmi, kteří zůstali stále vězni, dokud má mžitky před očima a dříve než by se mu oči uklidnily - a toto zvykání by netrvalo zrovna krátce - zdalipak by nebyl k smíchu a zdali by se o něm neříkalo, že přišel z té cesty nahoru se zkaženým zrakem a že to nestojí ani za pokus chodit tam nahoru? A kdyby se někdo pokoušel je vyprošťovat z pout a vést nahoru, zdalipak by ho nezabili, kdyby ho nějak mohli rukama uchopit a zabít? Dozajista.

Tento tedy obraz, milý Glaukóne, připojme celý k tomu, co bylo řečeno nahoře; prostor, jevící se zraku, jest jako ten žalářní příbytek a světlo ohně v něm hořícího je síla slunce; k tomu pokládej výstup nahoru a dívání se na věci nahoře za vzestoupení duše do pomyslné oblasti a nechybiš se mého mínění, když si je přeješ slyšet. Bůh sám ví, zdali jest pravdivé. Nuže, jak já to vidím, jest to tak: v oboru poznání spatřuje se na konci, a to jen stěží, idea dobra, když však jest spatřena, jest o ní souditi, že ona jest všemu původcem. Všeho pravého a krásného, neboť i ve světě viditelném zrodila světlo a jeho pána, slunce, i v oboru pomyslném, kde jest sama paní, poskytla lidem pravdu a rozum; musí ji spatřit ten, kdo chce rozumně jednat, ať v soukromí, ať již v obci.

Platón: Sedmá kniha Ústav

(Novodobou verzí podobenství o jeskyni je film Matrix.)

Duše a ctnosti

Duše je nepojíjející substance, trvá před narozením i po smrti, v těle je uvězněna, tělo je hrobem duše (sóma séma); Platón věří v převtělování.

Složky duše:

- **rozum** („vozataj“): božská nesmrtelná část, vyšší složka
- **srdnatá mysl**, vůle („povolný kůň“)
- **žádostivost** („vzpurň kůň“), nižší složky

Rozum jako nejvyšší má vládnout vůli a žádostivosti, tím se duše přiblíží svému původnímu stavu.

Ctnosti přiřazené složkám duše:

- rozum + **moudrost** (úkolem je stát se moudrým)
- vůle + **statečnost** (úkolem je energicky plnit příkazy rozumu)
- žádostivost + **umírněnost** (úkolem podvolit se vedení rozumu)

K těmto třem ctnostem patří ještě **spravedlnost**: je nastolena, když všechny části duše náležitě plní svůj úkol a činnost, jež jim náleží (harmonie, činnost dle míry)

Harmonicky uspořádaná duše vchází do duchovní říše, kde nazírá ideje, což je její největší štěstí a smysl její existence, duše neharmonická se přetělí a musí se kát v příštím životě.

Ideální stát

„Tenkrát, když jsem byl mlád, bylo to se mnou zrovna tak jako s mnoha jinými; myslil jsem, že jakmile se stanu svěřádným, hned se oddám politické činnosti. A tu jsem zažil takovéto zvláštní události politického života: Protože bylo tehdejší ústavě mnohými mnoho vytýkáno, nastal převrat a v čelo nového zřízení se postavila vláda jedenapadesáti mužů... a třicetiletá vláda se ujala neomezené moci. Tu byli někteří z těchto moji příbuzní a známí a hned mě vybízeli k veřejné činnosti... A není divu, co jsem zažil při svém mládí; myslil jsem totiž, že budou spravovat obec tím způsobem, aby ji vedli z nespravedlivého života k spravedlivému jednání, a proto jsem je napjatě pozoroval, co budou dělat. A když jsem ovšem viděl, že zásluhou těchto mužů se v krátkém čase zdála dřívější ústava zlatou proti nynější - mezi jiným také povolali mého staršího přítele Sókrata, o němž bych snad bez ostychu mohl říci, že byl nejspravedlivější muž své doby, a poslali spolu s jinými pro kteréhosi občana, aby jej násilím přivedl na popravu, patrně za tím účelem, aby byl... zapleten do jejich počinání; ale on neposlechl a raději podstoupil nebezpečství nejhoršího stíhání, než aby se stal společníkem jejich nešlechtných skutků - když jsem tedy viděl o to i jiné takové věci, ne nepatrné, pocítil jsem odpor a odvrátil jsem se od tehdejších špatností. Ale za nedlouhý čas padla vláda třicítky a spolu s ní celá tehdejší ústava; a tu opět, sice už méně prudce, ale přece mě táhla touha po veřejné a politické činnosti... Ale zvláštním dopuštěním osudu pohnali někteří mocní lidé zase toho našeho druha Sókrata na soud, uvalivše naň nejnespravedlivější žalobu, jaká byla právě pro Sókrata nejméně vhodná; jedni totiž jej pohnali, druzí odsoudili a usmrtili jako bezbožného, toho muže, který se tenkrát nechtěl zúčastnit nespravedlivého zatčení jednoho z přátel tehdejších vyhnanců... Jak jsem tak pozoroval ty věci i lidi činné v politickém životě i zákony a občanskou mravnost, čím lépe jsem do toho viděl a věkem byl pokročilejší, tím obtížnějším se mi jevílo správně řídit veřejné věci. Neboť ta činnost, jak jsem viděl, nebyla možná bez přátel a věrných druhů... Také psané zákony i mravy se kazily udivujícím způsobem, takže já, který jsem byl na začátku pln veliké horlivosti pro veřejnou činnost, když jsem se tak na to díval a viděl, jak se všechno o překot řítí, nakonec jsem dostával závrať; neustal jsem sice uvažovat, jakým způsobem by asi bylo možno napravit toto i všechno ústavní život, ale čekal jsem na příhodnou dobu k činnosti; konečně jsem však usoudil o všech nynějších státech, že jsou spravovány špatně - neboť stav jejich zákonů je téměř nezhojitelný bez nějakého neobyčejného opatření provázeného štěstím -, a byl jsem přinucen říci ke chvále pravé filosofie, že jen z jejího hlediska je možno spatřit, v čem záleží spravedlnost jak ve státě, tak v životě soukromém; že tedy lidské pokolení nevyjde z béd, dokud se buď stav pravých a opravdových filosofů neujme politické vlády, anebo dokud se třída držitelů vládní moci nějakým božským řízením neoddá vážné filosofii.“

Platón: Sedmý list

Nejde mu o popis, ale o návrh, představu o nejlepším možném státě.

Vznik státu nevysvětluje lidským pudem po sdružování a společnosti, ale slabostí jedince: jedinec má nadání jen k některým potřebným činnostem, potřebuje tedy druhé lidi – principem státu je tedy dělba práce.

Filozofické vládě odpovídá aristokracie (vláda těch nejlepších), v kontrastu Platón líčí v osmé knize Ústavy osudový **koloběh špatných ústav**:

- **oligarchie**: vláda bohatých; nerozhoduje kvalita vládnoucích, ale jejich majetek – nevládnou tedy ti nejlepší, navíc vzrůstají rozpory mezi chudými a bohatými
- **demokracie**: po svržení oligarchie nastává všeobecná rovnost a svoboda – ta ovšem vede k popírání tradičních hodnot a chaosu; lidé si přece rovni nejsou, politická rovnost není spravedlivá; navíc ti schopní mají morální povinnost se starat o obec (vládnout těm méně schopným), v demokracii není nucen plnit svou morální povinnost – opět se ztrácí příležitost k dobrému
- **tyranida**: když chaos a všeobecný úpadek dosáhne vrcholu, ujme se moci samovládce – stane se oblíbeným, protože konečně nastolí pořádek, ale dříve nebo později začne zneužívat svoji moc ve svůj vlastní prospěch – tehdy ho svrhne nějaká mocenská klika a bude opět nastolena oligarchie atd.

Analogie jedinec-stát (makroanthrós): 3 složkám duše odpovídají 3 stavy:

- **rozum – vládcové** (stav učenců – **sofokracie**): jen moudří mohou dbát o náležitý život občanů
- **vůle** (srdnatá mysl) – **strážcové** (stav ozbrojenců): vnitřní a vnější obrana státu
- **žádnostivost – řemeslníci** (stav živitelů): hmotné zaopatření obce

Moc vládců neomezují žádné ústavní limity, blaho státu závisí jen na jejich schopnost vzhledu do věcí – „**filozofové na trůně**“ se vyznačují zvláštním nadáním, které je zdokonaleno dlouhodobým mnohostranným **vzděláváním**:

- do 20 let všeobecné vzdělání: hudba, básnictví, matematika, tělesná zdatnost
- do 30 let další vzdělávání zejména v matematice a logice
- do 35 let vzdělávání ve filozofii
- do 50 let praktická činnost v nižších úřadech
- od 50 let nejvyšší úřady nebo kontemplativní (mystický) život

Po celou dobu vzdělávání probíhají přísné **zkoušky a výběr těch nejlepších**.

Oba horní stavy by měly **život věnovat zcela blahu obce**; veškeré sobecké úvahy by mělo odstranit společné vlastnictví majetku; také ženy a děti jsou všem společné, i plození dětí je řízeno státem, a to jak z eugenických důvodů tak proto, aby tyto horní stavy nepodléhaly pokušením zneužívat svou moc ve prospěch svůj osobní nebo své rodiny

Každý stav vykonává svou typickou typickou činnost a tak dospívá k harmonii – spravedlnosti.

Seznam zdrojů:

KUNZMANN P. *Encyklopedický atlas filosofie*. 1. vyd. Praha : NLN, 2001. 265 s. ISBN 80-710

PLATÓN. *Listy*. 3. vyd. Praha : OIKOYMENH, 1996. 103 s. ISBN 80-86005-08-9.

PLATÓN. *Ústava*. 2. opr. vyd. Praha : OIKOYMENH, 1996. 359 s. ISBN 80 80-86005-28-3